
monitorizarea implementării

Cartei europene a **limbilor**

regionale sau minoritare

Capitolul – Învățământ

Introducere

Învățământul este unul dintre domeniile principale în care are relevanță Carta europeană a limbilor regionale sau minoritare, adoptată la Strasbourg în 1992 și ratificată de Parlamentul României prin Legea nr. 282 din 2007. Sistemul de învățământ al unei țări joacă un rol cheie în protecția și promovarea limbilor minoritare. Din perspectiva beneficiarilor de servicii educaționale, utilizarea aceleiași limbi în familie și totodată în grădiniță, școală sau universitate conferă un statut important limbii respective, întărind sentimentul de apartenență al utilizatorilor la comunitatea educațională și crescând astfel șansele de succes școlar și profesional ale membrilor minorităților lingvistice.

1. Cadrul legislativ românesc de garantare a dreptului la educație în limba minorităților naționale

Articolul 32, paragraful 3 din Constituția României garantează „dreptul persoanelor aparținând minorităților naționale de a învăța limba lor maternă și dreptul de a putea fi instruite în această limbă”, specificând faptul că „modalitățile de exercitare a acestor drepturi se stabilesc prin lege”.

Articolul 8, paragraful 2 din Legea învățământului nr. 84 din 1995 întărește dreptul garantat prin Constituție, nuanțând: „În fiecare localitate se organizează și funcționează unități de învățământ sau formațiuni de studiu cu limba de predare română și, după caz, cu predarea în limbile minorităților naționale ori se asigură școlarizarea în limba maternă în cea mai apropiată localitate în care este posibil.” Cincisprezece articole din Legea învățământului fac referire explicită la învățământul pentru minoritățile naționale, dintre care majoritatea (articolele 118-126) sunt incluse în Capitolul XII, intitulat *Învățământul pentru persoanele aparținând minorităților naționale*. Acest capitol reglementează următoarele:

- dreptul de a studia în limba maternă la toate nivelurile, formele și tipurile de învățământ;
- predarea disciplinelor *Limba și literatura română*, *Istoria românilor și Geografia României* în învățământul preuniversitar;
- predarea disciplinelor *Istoria și tradițiile minorităților naționale*;
- predarea disciplinelor *Limba și literatura maternă*, precum și *Istoria și tradițiile minorității naționale* pentru elevii aparținând minorităților naționale, care frecventează unități de învățământ cu predare în limba română;
- condițiile predării în limba maternă la disciplinele de specialitate în învățământul de stat din școlile de arte și meserii și anul de completare, precum și în învățământul liceal și postliceal de specialitate;

- condițiile organizării de grupe, secții, colegii și facultăți cu predare în limbile minorităților naționale în învățământul universitar de stat;
- posibilitatea de susținere a probelor examenelor de admitere și de absolvire în limba maternă;
- pregătirea și perfecționarea personalului didactic în limba de predare;
- asigurarea manualelor școlare și a altor materiale didactice în limba de predare;
- reprezentarea proporțională a cadrelor didactice din rândul minorităților în conducerea unităților și a instituțiilor de învățământ în care există grupe, clase sau secții cu predare în limbile minorităților naționale.

În afara aspectelor reglementate în Capitolul XII, se face referire la învățământul pentru persoanele aparținând minorităților naționale în următoarele articole:

- Art. 26, paragraful 4, lit. c) reglementează probele comune la examenul național de bacalaureat, inclusiv limba maternă, scris și oral pentru elevii care au urmat studiile liceale într-o limbă a minorităților naționale;
- Art. 41, paragraful 2 face referire la integrarea școlară a copiilor cu cerințe educative speciale în unități de învățământ special, în grupe și clase speciale din unități preșcolare și școlare obișnuite, sau în unități de învățământ obișnuite, inclusiv în unități cu predare în limbile minorităților naționale;
- Art. 101 prevede faptul că, deși procesul de învățământ în unitățile și instituțiile de învățământ militar, precum și în cele de ordine și securitate publică de toate nivelurile se desfășoară în limba română, admiterea se poate desfășura și în limba minorităților naționale;
- Art. 143, paragraful 2 prevede cuprinderea, în structura inspectoratelor școlare din județele cu învățământ și în limbile minorităților naționale, a inspectorilor școlari pentru acest învățământ;
- Art. 182 stipulează faptul că persoana care hotărăște asupra dreptului copilului minor de a urma învățământul obligatoriu în limba română sau în limba unei minorități naționale este părintele sau tutorele legal instituit.

În cursul colectării de date și informații necesare redactării prezentului raport, a fost interviuat un reprezentant al Departamentului pentru Relații Interetnice (DRI) cu privire la procesul de pregătire a ratificării Cartei europene a limbilor minoritare sau regionale de către România. Conform celor declarate de reprezentantul DRI, în cursul consultării cu reprezentanții ministerelor vizate, s-a optat ca, în ceea ce privește educația, ratificarea Cartei să se realizeze astfel încât să nu necesite introducerea unor noi acte normative. Cu alte cuvinte, ceea ce s-a asumat prin ratificarea Cartei era deja reglementat prin legi existente în România.

În condițiile definite de cadrul legislativ din România, descris mai sus, nu este de mirare faptul că – până în prezent, cel puțin – ratificarea Cartei europene a limbilor regionale sau minoritare nu a condus la schimbări în domeniul învățământului. Potrivit reprezentantului DRI, ar putea să apară schimbări care să vizeze domeniul învățământului în ceea ce privește protecția și promovarea limbilor minoritare dacă se pune în practică sistemul de finanțare normativă, în funcție de numărul de elevi.

În această situație, „școlile cu efective mici nu se vor putea întreține și atunci din rațiuni economice vor apărea probleme de lipsă de drept la educație în limbi materne” (reprezentant DRI).

2. Carta europeană a limbilor regionale sau minoritare – aspecte relevante pentru domeniul învățământului

2.1 Relevanța Părții a II-a, Articolul 7 din Cartă pentru domeniul învățământului din România

Partea a II-a a Cartei europene limbilor regionale sau minoritare conține un set de obiective care specifică într-o oarecare măsură angajamentele asumate de părțile semnatare ale Cartei și principiile care trebuie să stea la baza politicilor, legislației și practicilor promovate de semnatari. Aceste obiective și principii sunt grupate în 5 paragrafe.

În esență, primul paragraf al acestui articol conține următoarele principii:

- a. recunoașterea limbilor regionale sau minoritare ca o *expresie a bogăției culturale*;
- b. *respectarea ariei geografice* a fiecărei limbi regionale sau minoritare;
- c. instituirea unor *acțiuni hotărâte/ferme pentru promovarea* limbilor regionale sau minoritare;
- d. *încurajarea folosirii oral sau/și în scris*, a limbilor regionale sau minoritare, *în viața publică și/sau în viața privată*;
- e. menținerea și dezvoltarea *relațiilor între grupurile* care folosesc o limbă regională sau minoritară și alte grupuri din același stat;
- f. stabilirea de *forme și mijloace adecvate de predare și studiere* a limbilor regionale sau minoritare;
- g. stabilirea de *mijloace* care să permită celor care nu vorbesc o limbă regională sau minoritară și care locuiesc într-o arie unde aceasta este folosită, să *învețe respectiva limbă*;
- h. *promovarea studiilor și a cercetărilor* în domeniul limbilor regionale sau minoritare;
- i. promovarea unor *forme de schimburi transnaționale* între vorbitorii de limbi regionale sau minoritare din diferite state.

Paragraful 2 prevede angajamentul părților semnatare de a elimina orice distincție, excludere, restricție sau preferință nejustificată în ce privește folosirea unei limbi regionale sau minoritare, care ar avea scopul de a descuraja sau periclita menținerea sau dezvoltarea limbii respective. Tot aici se specifică faptul că adoptarea unor măsuri speciale care să promoveze egalitatea între vorbitorii limbilor minoritare și restul populației nu se consideră un act de discriminare față de vorbitorii limbilor mai răspândite. Spre exemplificare, dacă, în mod normal, în învățământul preuniversitar din România, pentru constituirea unor formațiuni de studiu (grupe, clase sau ani de studiu), se prevede un anumit număr de preșcolari sau elevi¹, în vederea constituirii unor clase sau grupe care să studieze într-o limbă minoritară se poate institui o excepție în sensul aprobării funcționării grupei sau clasei cu efectiv sub sau peste limita stabilită, situație de altfel posibilă conform articolului 158, paragraful 2 din Legea învățământului nr. 84 din 1995, republicată.

Paragraful 3 conține referire la angajamentul părților de a promova înțelegerea reciprocă între toate grupurile lingvistice ale țării. Sunt vizate aici cu precădere două domenii la care se face referire în Cartă: învățământul și mass-media. În ce privește învățământul, recomandarea autorilor Cartei este de a se acționa în așa fel încât „respectul, înțelegerea și toleranța față de limbile regionale sau minoritare să figureze printre obiectivele educației și instruirii”. În acest sens, Ordinul Ministrului Educației, Cercetării și Tineretului nr. 1529 din 2007 (emis înainte de adoptarea Legii nr. 282) prevede în Articolul 1: „În scopul formării elevilor pentru o societate caracterizată prin diversitate culturală, politicile curriculare vor promova valorificarea și dezvoltarea, în cadrul curriculumului național, a aspectelor referitoare la diversitatea culturală (etnică, lingvistică, religioasă etc.)”. Mai specific, în articolul 2, se stipulează următoarele: „În programele școlare vor fi incluse, în funcție de specificul domeniilor disciplinare, obiective-cadru, obiective de referință, competențe generale, competențe specifice, teme/conținuturi ale învățării, activități de învățare, valori și atitudini referitoare la diversitatea culturală - etnică, lingvistică, religioasă etc.”.

Paragraful 4 prevede angajamentul părților semnatare de a lua în considerare necesitățile și dorințele exprimate de grupurile care folosesc limbile regionale sau minoritare atunci când își definesc politicile față de aceste limbi. Se formulează încurajarea de a crea organe cu rol consultativ asupra tuturor aspectelor legate de limbile regionale sau minoritare.

Ultimul paragraf al acestui articol specifică faptul că principiile enumerate în cele patru paragrafe precedente se aplică la limbile non-teritoriale, cu mențiunea că „natura și cuprinderea măsurilor ce urmează a fi luate pentru a da efect prezentei Carte, vor fi determinate într-o manieră flexibilă, ținând seama de necesități și dorințe și respectând tradițiile și caracteristicile grupurilor care folosesc limbile respective.”

¹ A se vedea Articolul 15 din Legea învățământului nr 84 din 1995, republicată, disponibilă la <http://administratesite.edu.ro/index.php/legaldocs/562>, accesat la 07.07.2009

Potrivit prevederilor art. 4 din Legea nr. 282, dispozițiile părții a II-a din Cartă se aplică pentru limbile minoritare sau regionale incluse în tabelul de mai jos. Pentru fiecare limbă redăm numărul vorbitorilor acestor limbi ca limbi materne, conform datelor Recensământului din anul 2002²:

Nr crt.	Limba minoritară	Numărul de persoane care utilizează această limbă ca limbă maternă
1.	Limba albaneză	484
2.	Limba armeană	721
3.	Limba greacă	4.170
4.	Limba idiș	951
5.	Limba italiană	2.531
6.	Limba macedoneană	588
7.	Limba poloneză	2.690
8.	Limba romani	237.570
9.	Limba ruteană	169
10.	Limba tătară	21.272

Dintre aceste limbi, în domeniul învățământului o situație deosebită apare în cazul vorbitorilor de limba armeană, limba greacă și limba polonă: aceste limbi nu sunt în mod declarat în atenția Direcției Generale Învățământ în Limbile Minorităților și Relația cu Parlamentul (DGILMRP) din cadrul Ministerul Educației, Cercetării și Inovării (MECI)³, direcție care se ocupă de organizarea și conținutul învățământului cu predare în limbile minorităților naționale, de predarea *Limbi și literaturii materne* în școli cu limba de predare română sau alta decât română, de predarea parțială în limba maternă (predarea, după caz, a altor discipline în limba maternă, pe lângă *Limba și literatura maternă și Istoria și tradițiile minorităților naționale*), precum și de protecția și susținerea educațională a elevilor romi. Cu toate acestea, cele trei limbi se predau în școli ca limbă maternă, la cerere, iar DGILMRP a colectat date și despre învățământul pentru vorbitorii acestor limbi.

2.2. Evoluția numerică a învățământului pentru limbile minoritare afectate de Partea a II-a a Cartei

Limbile minoritare care intră sub incidența Părții a II-a a Cartei și care se studiază în prezent în școli sunt: limba romani, limba greacă, limba polonă și limba armeană. Conform unor statistici furnizate de Ministerul Educației, Cercetării și Inovării pentru intervalul anilor școlari 2003-2008, situația elevilor aparținând grupurilor etnice care intră sub incidența Părții a II-a a Cartei și care învățau, la cerere, limba maternă, se prezenta astfel:

² <http://www.recensamant.ro/>, accesat la 05.07.2009

³ <http://www.edu.ro/index.php/articles/c23>, accesat la 11.07.2009

Nr. crt.	Limba	Anul școlar	Nr. elevi	Nr. cadre didactice	Nr. mediu de elevi per cadru didactic
1.	Limba romani	2003-2004	16.806	257	65
		2004-2005	19.812	371	53
		2005-2006	25.430	420	61
		2006-2007	25.499	421	61
		2007-2008	26.805	440	61
2.	Limba greacă	2003-2004	145	4	36
		2004-2005	162	4	40
		2005-2006	315	9	35
		2006-2007	315	9	35
		2007-2008	80	2	40
3.	Limba polonă	2003-2004	506	10	51
		2004-2005	450	11	41
		2005-2006	468	14	33
		2006-2007	468	14	33
		2007-2008	498	8	62
4.	Limba armeană	2003-2004	58	5	12
		2004-2005	25	2	13
		2005-2006	88	1	88
		2006-2007	88	1	88
		2007-2008	34	1	34

Sursa: Murvai, 2006, 2008

În evoluția situației acestor elevi și cadre didactice de la anul școlar 2003-2004 la anul 2007-2008 se observă o serie de fluctuații. În cazul limbii romani, unde se înregistrează o creștere constantă a numărului de elevi (mai accentuată în mijlocul intervalului analizat), precum și de cadre didactice (mai accentuată în prima jumătate a perioadei analizate), se observă și o scădere ușoară, în ansamblul intervalului, a numărului mediu de elevi per cadru didactic. Începând din anul școlar 2006-2007, apar două unități școlare cu limba de predare romani la nivel preșcolar (54 copii) și primar (53 elevi), iar din următorul an școlar numărul total al elevilor care studiază în limba romani crește la un total de 166, dintre care 75 la nivel preșcolar, 71 la nivel primar, iar 20 la nivel gimnazial.

În cazul limbii elene, după o creștere semnificativă (aproape dublare) atât a numărului de elevi, cât și a numărului de cadre didactice în anul școlar 2005-2006 comparativ cu anul școlar precedent, la un interval de doi ani a urmat o scădere bruscă, ajungându-se la sfârșitul perioadei analizate la aproximativ înjumătățirea numărului de elevi și profesori față de cifrele înregistrate la începutul perioadei analizate. Deoarece în perioada analizată toți elevii care studiau limba maternă greacă la cerere se aflau în ciclul de învățământ liceal (clasele IX-XII), se poate anticipa că în perioada de după 2008 asistăm fie la o stagnare, fie la o reducere a numărului de elevi. Scăderea reflectată de datele statistice se poate corela cu dificultățile menționate de către reprezentantul administrației locale din comuna Izvoarele, județul Tulcea în relația cu Inspectoratul Școlar Județean Tulcea, în ce privește demararea studiului limbii elene ca limbă maternă pentru copiii din comună.

În perioada 2003-2008, numărul de elevi care studiază limba polonă a oscilat între 450 și 506, iar cel al cadrelor didactice care predau limba polonă ca limbă maternă între 8 și 14. Din analiza evoluției numărului de elevi per cadru didactic se observă un fenomen destul de îngrijorător, datorat scăderii cu peste 40% a numărului personalului didactic care predă limba polonă. Astfel, dacă la mijlocul perioadei analizate raportul elevi/profesori era de 33, în 2008 acest raport aproape că s-a dublat, ajungând la 62.

În ce privește numărul de elevi care au studiat limba maternă armeană, în perioada 2003-2008 numărul acestora a oscilat relativ mult: de la 25 elevi în anul școlar 2004-2005 la 88 elevi în anii școlari din intervalul 2005-2007. În ultimul an școlar pentru care sunt disponibile date, cei 34 elevi se înregistrau la nivel preșcolar și primar (într-o singură unitate de învățământ), aspect care ne-ar putea îndreptăți să anticipăm că numărul elevilor va stagna sau va crește în viitorul apropiat.

2.3. Relevanța Părții a III-a, Articolul 8 din Cartă pentru domeniul învățământului din România

Partea a III-a a Cartei conține un set de prevederi dintre care statele semnatare se angajează să aplice un minim de 35 paragrafe sau alineate. Din domeniul Învățământ (Articolul 8) părțile semnatare trebuie să aleagă cel puțin trei prevederi.

Conform Articolului 5 din Legea nr. 282, prevederile Părții a III-a din Cartă se referă la un număr de zece limbi regionale sau minoritare. În tabelul de mai jos redăm, în ordine alfabetică, cele zece limbi și numărul persoanelor care la recensământul populației din 2002 s-au declarat vorbitoare ale limbii respective ca limbă maternă:

Nr crt.	Limba regională sau minoritară	Numărul de persoane care utilizează această limbă ca limbă maternă⁴
1.	Limba bulgară	6.735
2.	Limba cehă	3.381
3.	Limba croată	6.355
4.	Limba germană	44.888
5.	Limba maghiară	1.443.970
6.	Limba ruso-lipoveană	29.246
7.	Limba sârbă	20.411
8.	Limba slovacă	16.027
9.	Limba turcă	28.115
10.	Limba ucraineană	57.407

În tabelele de mai jos redăm situația limbilor care intră sub incidența Părții a III-a a Cartei în ceea ce privește angajamentele luate de România pe diferitele paliere de referință ale Articolului 8. Suprafețele gri din tabele marchează (sub)paragrafele relevante pentru diversele limbi.

⁴ <http://www.recensamant.ro/>, accesat la 05.07.2009

Paragraful 1

a. Învățământ preșcolar

	Limba bulgară	Limba cehă	Limba croată	Limba germană	Limba maghiară	Limba rusă	Limba sârbă	Limba slovacă	Limba turcă	Limba ucraineană
i. să prevadă desfășurarea unei educații preșcolare în limbile regionale sau minoritare respective;										
ii. să prevadă desfășurarea unei părți substanțiale a educației preșcolare în limbile regionale sau minoritare respective;										
iii. să aplice una din măsurile vizate la punctele i și ii de mai sus, cel puțin elevilor ale căror familii o solicită și al căror număr este considerat suficient;										

Autoritățile publice din România au competențe directe în domeniul educației preșcolare. Din datele statistice de care dispunem (perioada anilor 2003-2008)⁵, reiese că începând din anul școlar 2005-2006, învățământul preșcolar a fost introdus cu predare integrală în limba maternă bulgară. În privința limbilor cehă și sârbă, în perioada 2003-2008 s-a asigurat învățământ preșcolar cu predare integrală în această limbă, însă probabil că evoluția numerică a acestor grupuri lingvistice a justificat includerea lor la ii). În perioada 2003-2008, conform statisticilor, nu a existat învățământ în limba rusă la nivel preșcolar. Conform prevederilor Cartei, la cererea unui număr suficient de părinți, copiii vor putea studia (în) limba rusă-lipoveană la nivel preșcolar.

Strategia privind educația timpurie⁶ are la bază principiul non-discriminării, specificând: „Dezvoltarea unui sistem de educație timpurie (inclusiv a unui sistem de educație a părinților) ar trebui să confere accesul non-discriminatoriu pentru toți potențialii beneficiari, în acord cu legislația națională anti-discriminare și cu standardele Națiunilor Unite și ale Comisiei Europene.”⁷ Asigurarea accesului echitabil pentru copiii minorităților etnice se preconizează a se realiza prin atragerea în sistemul de educație a copiilor din grupuri ale minorităților naționale sau din grupuri vulnerabile, inclusiv prin furnizarea mesei de prânz și a rechizitelor gratuite, precum și prin educație bilingvă, în special în limba romani. În ceea ce privește învățământul preșcolar în limba romani sau pentru vorbitori de limba romani, se prevede includerea cadrelor didactice de etnie romă care să atragă și să instruiască părinții de etnie romă.

⁵ Statisticile utilizate sunt preluate din publicații ale Ministerului Educației, Cercetării și Inovării; vezi Murvai, 2006, 2008.

⁶ <http://www.edu.ro/index.php/articles/3968>, accesat la 12.07.2009

⁷ Strategia privind educația timpurie, p.13

b. Învățământ primar

	Limba bulgară	Limba cehă	Limba croată	Limba germană	Limba maghiară	Limba rusă	Limba sârbă	Limba slovacă	Limba turcă	Limba ucraineană
i. să prevadă desfășurarea unui învățământ primar în limbile regionale sau minoritare respective;										
ii. să prevadă desfășurarea unei părți substanțiale a învățământului primar în limbile regionale sau minoritare respective;										
iii. să prevadă, în cadrul învățământului primar, ca predarea limbilor regionale sau minoritare respective să facă parte integrantă din programa de învățământ;										

Din datele statistice pentru perioada anilor 2003-2008⁸, reiese că învățământul primar pentru vorbitorii de limba bulgară se realiza exclusiv în unități de învățământ cu predare în limba română, la cererea părinților. Cazul limbii cehe diferă: aici exista învățământ primar cu predare integrală în limba cehă în paralel cu învățământ cu predare în limba română unde, la cerere, se putea studia limba și literatura cehă. Scăderea treptată a numărului elevilor din prima categorie (predare integrală în limba cehă) a avut loc în paralel cu creșterea numărului elevilor în cea de-a doua categorie menționată, ajungându-se ca în ultimul an școlar de referință (2007-2008) raportul dintre numărul elevilor din ciclul primar care beneficiau de învățământ integral în limba cehă și cei care beneficiau de posibilitatea de a studia limba cehă la cerere să fie de 1 la 4.

Limba și literatura rusă maternă se studiază în unități de învățământ cu predare în limba română, la solicitarea părinților. Evoluția numerică a elevilor din ciclul primar s-a înscris pe o pantă fluctuant ascendentă, în perioada de referință 2003-2008 înregistrându-se o creștere pe ansamblu de 3 ori (de la 703 elevi în 2003, la 2.112 elevi în 2008).

Elevii din ciclul primar de limbă maternă turcă studiau în unități de învățământ cu predare parțială în limba turcă, dar mai ales în unități de învățământ cu predare în limba română, unde la cerere se oferea posibilitatea studierii limbii și literaturii materne. Evoluția numerică a elevilor care studiază în limba turcă reflectă o descreștere: de la un total de 1.627 elevi de ciclul primar în anul școlar 2003-2004 la 1.282 elevi în anul școlar 2007-2008. În acest ultim an școlar de referință, raportul între elevii din ciclul primar care studiau parțial în limba turcă și cei care studiau

⁸ Statisticile utilizate sunt preluate din publicații ale Ministerului Educației, Cercetării și Inovării; vezi Murvai, 2006, 2008.

limba și literatura turcă la cerere era de circa 1 la 14. Este interesant că în intervalul anilor școlari 2004-2007 toți elevii din ciclul primar care studiau limba turcă beneficiau de această facilitate doar la solicitarea părinților. Din aceste motive, pare ambițioasă includerea limbii turce în categoria i).

c. Învățământ secundar

	Limba bulgară	Limba cehă	Limba croată	Limba germană	Limba maghiară	Limba rusă	Limba sârbă	Limba slovacă	Limba turcă	Limba ucraineană
i. să prevadă desfășurarea unui învățământ secundar în limbile regionale sau minoritare respective;										
ii. să prevadă desfășurarea unei părți substanțiale a învățământului secundar în limbile regionale sau minoritare respective;										
iii. să prevadă, în cadrul învățământului secundar, predarea limbilor regionale sau minoritare ca parte integrantă a programei de învățământ;										

Învățământul secundar în România include două trepte: învățământul secundar inferior sau gimnazial (clasele V-VIII) și învățământul secundar superior sau liceal (clasele IX-XIII). Datele statistice pe care le deținem sunt defalcate pe aceste două trepte.

În privința limbii bulgare este de remarcat faptul că începând din anul școlar 2006-2007 a existat învățământ liceal cu predare integrală în această limbă (211 elevi în anul școlar 2006-2007 și 87 elevi în anul școlar 2007-2008). Reprezentarea mai semnificativă a învățământului în limba bulgară se regăsește însă în tipul de învățământ în limba română în cadrul căruia, la cerere, se studiază limba bulgară. Numărul elevilor beneficiari cunoaște o evoluție interesantă, marcată de creșteri și descreșteri succesive bruște. De exemplu, la ciclul gimnazial de la 104 elevi în anul școlar 2006-2007 care au solicitat studiul limbii bulgare, în anul școlar 2007-2008 s-a ajuns la 413 elevi, pe când în ciclul liceal, din cei 302 elevi care au solicitat studiul limbii bulgare în anul 2006-2007 în anul școlar următor, au rămas doar 25 elevi.

În perioada de referință 2003-2008, limba cehă s-a studiat la nivel secundar exclusiv la solicitarea beneficiarilor. Conform datelor statistice disponibile pentru perioada 2003-2008, în învățământul liceal studiul limbii cehe apare abia în anul școlar 2007-2008 (57 elevi), pe când în învățământul gimnazial au existat solicitări de predare a limbii și literaturii cehe în fiecare an, numărul elevilor fluctuând între 83 (anul școlar 2004-2005) și 214 (anul școlar 2007-2008).

Limba croată se studiază în tip de învățământ cu predare parțială în limba maternă la nivel liceal și în tipul de învățământ cu predare în limba română în cadrul căruia, la cerere, se studiază limba și literatura maternă la nivel gimnazial, iar începând din anul școlar 2006-2007 și la nivel liceal (57 liceeni în 2006-2007, 175 liceeni în 2007-2008). În cazul predării parțiale în limba maternă croată se înregistrează o ușoară scădere (de la 71 elevi în 2003-2004 la 67 elevi în 2007-2008). La nivel gimnazial, limba croată este studiată la cerere de către un număr din ce în ce mai mic de elevi (de la 264 elevi în 2003-2004 la 104 elevi în 2007-2008). Măsura de a include limba croată în categoria ii (desfășurarea unei părți substanțiale a învățământului secundar în această limbă) poate să fie un demers de încurajare a învățământului gimnazial cu predare parțială în limba croată și eliminarea cerinței ca beneficiarii să fie nevoiți să solicite studierea limbii și literaturii croate.

Limba rusă se studiază exclusiv în tipul de învățământ în limba română în cadrul căruia la cerere se poate studia limba și literatura maternă. Numărul elevilor de la ciclul gimnazial care solicită studiul limbii materne a crescut semnificativ în perioada 2003-2008 (de la 823 la 1374 între limitele perioadei), pe când numărul elevilor de liceu a cunoscut o evoluție sinuoasă, pomind de la 37 elevi în 2003-2004, înregistrând un maxim de 145 elevi în anul școlar 2006-2007 și cunoscând apoi o scădere bruscă (niciun licean ruso-lipovean nu a solicitat studierea limbii materne în 2007-2008).

Includerea limbii turce în categoria i) este surprinzătoare deoarece în intervalul 2003-2008 învățământul în limba turcă s-a încadrat în aceeași situație precum cea descrisă la limba croată, cu mențiunea că numărul elevilor care au beneficiat de învățământ în limba turcă a fost numeric semnificativ superior celor care au beneficiat de învățământ în limbă croată, acesta fiind de altfel singurul argument posibil pentru încadrarea limbii la prevederea i).

d. Învățământ tehnic și vocațional

	Limba bulgară	Limba cehă	Limba croată	Limba germană	Limba maghiară	Limba rusă	Limba sârbă	Limba slovacă	Limba turcă	Limba ucraineană
i. să prevadă desfășurarea unui învățământ tehnic și vocațional în limbile regionale sau minoritare respective;										
iv. să aplice una din măsurile vizate la punctele i-iii de mai sus cel puțin elevilor care o solicită – sau, dacă este cazul, ale căror familii o solicită – în număr considerat suficient.										

Pentru intervalul 2003-2008, datele de care dispunem se referă la învățământul profesional și de ucenici. Acest tip de învățământ a fost disponibil în limba maghiară (în medie aproximativ 9.000 beneficiari anual) și doar în anul școlar 2005-2006 în limba germană (11 elevi).

e. Învățământ universitar

	Limba bulgară	Limba cehă	Limba croată	Limba germană	Limba maghiară	Limba rusă	Limba sârbă	Limba slovacă	Limba turcă	Limba ucraineană
i. să prevadă desfășurarea unui învățământ universitar și a altor forme de învățământ superior în limbile regionale sau minoritare;										
ii. să prevadă studiul acestor limbi, ca disciplină a învățământului universitar și superior;										
iii. dacă, în temeiul rolului statului în raport cu instituțiile de învățământ superior, alineatele i și ii nu pot fi aplicate, să încurajeze și/sau să autorizeze crearea unui învățământ superior în limbile regionale sau minoritare sau a unor modalități permițând studierea acestor limbi în universitate sau în alte instituții de învățământ superior.										

Datele statistice de care dispunem la nivel național nu reflectă numărul de studenți care studiază în limba minorităților, ci numărul de studenți aparținând diferitelor minorități, cuprinși în forme de învățământ superior public sau privat. Pentru a exemplifica situația învățământului universitar în limbile minorităților, facem referire la cazul unei universități de stat, Universitatea Babeș-Bolyai (UBB) din Cluj-Napoca. Conform rectorului UBB⁹, din anul 1995 această instituție de învățământ superior s-a organizat pe trei linii de studiu: română, maghiară și germană, organizarea trilingvă fiind consacrată prin Carta instituției. Pentru a reflecta asigurarea condițiilor de a studia în limba maghiară și germană la nivel universitar, recurgem la exemplul anului universitar 2007-2008, când – conform rectorului instituției¹⁰ – la nivel de licență și masterat au existat 7616 studenți la linia maghiară și 1.117 studenți la linia germană. La concursul de admitere în anul academic 2008-2009 (nivel licență), din totalul de 4.834 locuri bugetate 1.102 au fost alocate liniei de studiu maghiară, iar 194 liniile germane. Locurile cu taxă prevăzute pentru același an academic pentru liniile de studiu maghiară și germană au fost în număr de 1.787, respectiv 392. În același an, studiile masterale bugetate în limba maghiară au beneficiat de o alocare de 567 locuri, iar în limba germană de 83 locuri. Sistemul de învățământ universitar, linia

⁹ http://www.ubbcluj.ro/news/presa/view_presa.php?lang=&id=105, accesat la 12.07.2009

¹⁰ idem

maghiară, este deservit la Universitatea Babeș-Bolyai de 297 cadre didactice titulare, iar linia germană de către 50 cadre didactice titulare.

Pe lângă UBB, și în alte universitățile publice din România există posibilitatea studierii unora dintre limbile minorităților etnice din România (specializarea „limbă și literatură”), în cadrul facultăților de litere ale universităților din București, Suceava, Iași, Timișoara, Constanța. UBB Cluj-Napoca pare însă să fie singura instituție de învățământ superior în care există linii de studiu în limbile minorităților maghiară și germană.

f. Educația adulților și cursuri de educație permanentă

	Limba bulgară	Limba cehă	Limba croată	Limba germană	Limba maghiară	Limba rusă	Limba sârbă	Limba slovacă	Limba turcă	Limba ucraineană
i. să ia măsuri pentru organizarea de cursuri de educație pentru adulți sau de educație permanentă desfășurate în principal sau integral în limbile regionale sau minoritare;										
iii. dacă autoritățile publice nu au competențe directe în domeniul educației adulților, să favorizeze și/sau să încurajeze predarea acestor limbi în cadrul educației pentru adulți sau al educației permanente.										

Pentru acest tip de educație nu există statistici care să centralizeze datele la nivel național. Datele referitoare la învățământul preuniversitar reflectă doar numărul de cursanți înscriși în învățământul postliceal și de maiștri desfășurat în limba maghiară. Evoluția numerică a acestor cursanți se înscrie pe o pantă descendentă pe ansamblul perioadei 2003-2008: de la 1.427 cursanți în 2003-2004 la 1.102 cursanți în 2007-2008, ceea ce probabil reflectă (și) declinul demografic general al populației țării.

În încercarea de a obține date oficiale despre organizarea de cursuri de educație pentru adulți sau educație permanentă în limbile minorităților, am solicitat informații de la Centrul Regional de Formare Profesională a Adulților Brașov, subordonat Agenției Naționale de Ocupare a Forței de Muncă, centru cărui îi sunt arondate, printre altele, județele Harghita, Covasna și Mureș, cu populație semnificativă aparținând minorității maghiare. Informația oferită de un reprezentant al acestui centru a fost că nu se oferă cursuri în limba maghiară sau alte limbi ale minorităților lingvistice.

Altele

	Limba bulgară	Limba cehă	Limba croată	Limba germană	Limba maghiară	Limba rusă	Limba sârbă	Limba slovacă	Limba turcă	Limba ucraineană
g. să ia măsuri pentru asigurarea predării istoriei și a culturii pe care limba regională sau minoritară le exprimă;										
h. să asigure pregătirea de bază și permanentă a cadrelor didactice necesare punerii în aplicare a acelor dintre paragrafele de la a. la g. acceptate de Parte;										
i. să creeze unul sau mai multe organe de control însărcinate să urmărească măsurile adoptate și progresele realizate în direcția instituirii sau a dezvoltării predării limbilor regionale sau minoritare și să realizeze asupra acestor chestiuni rapoarte periodice care vor fi făcute publice.										

În ce privește angajamentul de a asigura predarea istoriei și a culturii limbilor care intră sub incidența Părții a III-a a Cartei, acest lucru este asigurat deja prin curriculumul național din România pentru aproape toate minoritățile naționale care intră sub incidența acestei părți prin disciplina numită *Istoria și tradițiile minorităților* (cehe, croate, germane, maghiare, rușilor staroveri, sârbe, slovace, turce-tătare și ucrainene). Mai mult, această disciplină se oferă și elevilor cu limba maternă polonă și romani. Conform planurilor cadru pentru gimnaziu, această disciplină se studiază în clasele a VI-a și a VII-a, în ambii ani alocându-i-se câte o oră pe săptămână. Analizând programele postate pe site-ului Ministerului Educației, Cercetării și Inovării - MECI (www.edu.ro), se constată că o asemenea programă de istorie și tradiții ale minorității bulgare lipsește.

Pregătirea de bază și permanentă a cadrelor didactice pentru a le abilita să pună în practică paragrafele de la a) la g) ratificate de România este asumată pentru toate minoritățile lingvistice care intră sub incidența Părții a III-a, cu excepția minorității cehe. Nu avem la dispoziție date oficiale despre numărul instituțiilor de învățământ superior public sau privat care asigură pregătirea de bază a cadrelor didactice, însă conform unor publicații editate de MECI (Murvai, 2008) în universitățile de stat sau private se organizează linii de studii în limbile minorităților maghiară și germană, la solicitarea acestora, ceea ce poate asigura resursa umană pentru învățământul gimnazial și liceal în limbile minorităților. Conform aceleiași surse, pentru minoritățile „bulgară, cehă, croată, polonă, ruși-lipoveni, sârbă, slovacă, ucraineană, turcă și romă se asigură pregătirea profesorilor de limba maternă (Universitatea București,

Constanța, Suceava, Timișoara)¹¹. Pregătirea personalului didactic pentru învățământul preșcolar și primar se realizează în licee și colegii pedagogice cu predare integrală în limba maternă pentru minoritățile maghiară și germană, precum și în licee și colegii pedagogice unde se studiază limba maternă (alta decât maghiară și germană).

Un aspect important în ce privește pregătirea de bază și permanentă a cadrelor didactice pentru învățământul în limbile minorităților îl reprezintă colaborările bilaterale între statele-mamă ale minorităților naționale (Bulgaria, Croația, Germania, Serbia, Slovacia, Ungaria, Ucraina, Turcia) și statul român¹². În baza unor astfel de acorduri bilaterale, formarea de profesori în sistemul de învățământ pentru minoritățile naționale se realizează și prin studii efectuate în străinătate, atât pentru formarea de bază (uneori persoana beneficiind de bursă acordată de statul-mamă sau de organizații neguvernamentale ale minorității respective din România), cât și pentru cea continuă.

Ultimul subparagraf al articolului 8, paragraf 1, este asumat de România pentru toate limbile minoritare sau regionale sub incidența Părții a III-a a Cartei. Până în prezent nu am reușit să intrăm în posesia unor date oficiale în ce privește existența unor organe de control însărcinate special cu urmărirea măsurilor adoptate și progreselor realizate în domeniul instruirii sau dezvoltării predării celor 10 limbi minoritare, însă datorită asemănării dintre domeniul de activitate descris în paragraful i) și profilul activității inspectorilor școlari pentru minorități, pare probabil că aceste organe de control să se suprapună peste rețeaua de inspectori școlari pentru minorități.

Paragraful 2

În materie de învățământ și în ceea ce privește zonele altele decât cele în care sunt folosite în mod tradițional limbile regionale sau minoritare, Părțile se angajează să autorizeze, să încurajeze și să creeze, dacă numărul vorbitorilor unei limbi regionale sau minoritare o justifică, predarea în limba regională sau minoritară, sau predarea acestei limbi la niveluri de învățământ corespunzătoare.

	Limba bulgară	Limba cehă	Limba croată	Limba germană	Limba maghiară	Limba rusă	Limba sârbă	Limba slovacă	Limba turcă	Limba ucraineană
Paragraful 2 se aplică următoarelor limbi:										

¹¹ Murvai, L. (2008). Învățământul pentru comunitățile lingvistice din România în anii școlari 2006-2007 și 2007-2008, p. 23

¹² Idem, p. 26

Paragraful 2, care conține de fapt un angajament mult mai general decât restul paragrafelor, se referă la marea majoritate a limbilor teritoriale, cu excepția limbii sârbe. Dacă neasumarea paragrafului 2 al articolului 8 pentru limba sârbă – ceea ce reprezintă un aspect surprinzător, dată fiind mărimea numerică a grupului de vorbitori de limba sârba ca limbă maternă – are cauze de ordin pragmatic, acestea nu au putut fi identificate de către echipa de cercetători.

În tabelul de mai jos redăm numărul total de (sub)paragrafe care se aplică la cele zece limbi regionale sau minoritare care intră sub incidența Părții a III-a din Cartă:

	Limba bulgară	Limba cehă	Limba croată	Limba germană	Limba maghiară	Limba rusă	Limba sârbă	Limba slovacă	Limba turcă	Limba ucraineană
Număr subparagrafe aplicate	9	7	8	10	10	10	8	9	10	10

Din comparația numărului de vorbitori ai limbii minoritare și a numărului de subparagrafe asumate de România pentru fiecare dintre cele zece limbi care intră sub incidența Părții a III-a a Cartei, putem concluziona că există o oarecare legătură între aceste două aspecte: mărimea grupului de vorbitori ai acestor limbi ca limbi materne și numărul de (sub)paragrafe asumate. Această legătură este evidentă în ceea ce privește extremele (numărul vorbitorilor de limbă cehă și numărul vorbitorilor de limba germană, maghiară, rusă, turcă și ucraineană, pe de o parte și numărul de subparagrafe asumate), însă numărul vorbitorilor limbilor respective nu poate fi singurul care explică numărul de paragrafe (8 sau 9) asumate pentru celelalte trei limbi: bulgară, sârbă și slovacă. De exemplu, numărul vorbitorilor de limba slovacă și bulgară maternă este mult depășit de numărul vorbitorilor de limba sârbă, cu toate acestea pentru limba bulgară și slovacă s-au asumat câte nouă subparagrafe, iar pentru limba sârbă doar opt. Conform declarațiilor reprezentantului Departamentului pentru Relații Interetnice, în procesul de pregătire pentru ratificarea Cartei s-au organizat o serie de consultări și întâlniri de lucru cu reprezentanții minorităților etnice și ai Ministerului Educației și selectarea subparagrafelor asumate pentru fiecare limbă s-a realizat împreună cu acești reprezentanți.

2.4. Evoluția numerică a învățământului pentru limbile minoritare afectate de Partea a III-a a Cartei

În învățământul preuniversitar, grupurile lingvistice menționate mai sus beneficiază de trei moduri diferite de a învăța (în) limba maternă:

- a) tip de învățământ cu predare integrală în limba maternă; în această categorie se includ următoarele: limba bulgară, limba cehă, limba croată, limba germană, limba maghiară, limba sârbă, limba slovacă și limba ucraineană;
- b) tip de învățământ cu predare parțială în limba maternă; în această categorie se includ următoarele: limba croată și limba turcă;

- c) tip de învățământ în limba română în cadrul căruia, la cerere, se studiază limba și literatura maternă; în această categorie se regăsesc toate limbile care intră sub incidența Părții a III-a a Cartei.

În tabelele de mai jos redăm, pentru fiecare dintre tipurile de învățământ pentru minorități specificate mai sus (a-c), evoluția anuală a numărului de elevi pe cicluri de învățământ în intervalul anilor școlari 2003-2008.

a) *învățământ cu predare integrală în limba maternă*

	An școlar	Nr. total persoane	Nr. preșcolari	Nr. elevi învăț. primar	Nr. elevi învăț. gimnazial	Nr. elevi învăț. liceal	Nr. elevi învăț. profesional și ucenici	Nr. cursanți învăț. post-liceal și de maiștri
Limba bulgară	2003-2004	0	0	0	0	0	0	0
	2004-2005	0	0	0	0	0	0	0
	2005-2006	20	20	0	0	0	0	0
	2006-2007	292	81	0	0	211	0	0
	2007-2008	165	78	0	0	87	0	0
Limba cehă	2003-2004	80	15	65	0	0	0	0
	2004-2005	107	37	70	0	0	0	0
	2005-2006	82	32	50	0	0	0	0
	2006-2007	81	28	53	0	0	0	0
	2007-2008	84	29	55	0	0	0	0
Limba croată	2003-2004	58	12	46	0	0	0	0
	2004-2005	75	35	40	0	0	0	0
	2005-2006	139	97	42	0	0	0	0
	2006-2007	134	94	40	0	0	0	0
	2007-2008	179	127	52	0	0	0	0
Limba germană	2003-2004	19.420	5.341	5.134	4.590	4.355	0	0
	2004-2005	19.570	5.542	5.425	4.491	4.112	0	0
	2005-2006	18.486	5.408	5.068	3.909	4.090	11	0
	2006-2007	18.744	5.417	5.274	4.277	3.776	0	0
	2007-2008	18.631	5.122	5.481	4.500	3.528	0	0
Limba maghiară	2003-2004	183.584	40.811	50.544	52.882	29.639	8.281	1.427
	2004-2005	181.887	41.207	50.192	48.581	31.013	9.437	1.457
	2005-2006	179.415	41.104	49.657	46.127	30.876	10.139	1.512
	2006-2007	177.220	41.280	49.352	44.592	30.968	9.876	1.152
	2007-2008	174.885	41.054	47.603	44.697	31.559	8.870	1.102
Limba sârbă	2003-2004	779	299	199	109	172	0	0
	2004-2005	777	299	222	102	154	0	0
	2005-2006	718	300	185	102	131	0	0
	2006-2007	747	272	218	135	122	0	0
	2007-2008	596	235	150	97	114	0	0
Limba slovacă	2003-2004	1.138	233	378	354	173	0	0
	2004-2005	1.156	210	410	350	186	0	0
	2005-2006	1.042	227	329	322	164	0	0
	2006-2007	1.028	219	322	304	183	0	0
	2007-2008	1.066	259	293	294	220	0	0
Limba ucraineană	2003-2004	685	277	93	105	210	0	0
	2004-2005	561	252	103	101	105	0	0
	2005-2006	671	304	81	78	208	0	0
	2006-2007	619	280	81	57	201	0	0
	2007-2008	633	320	74	41	198	0	0

Sursa: Murvai, 2006, 2008

b) învățământ cu predare parțială în limba maternă

	An școlar	Nr. total persoane	Nr. preșcolari	Nr. elevi înv. primar	Nr. elevi înv. gimnazial	Nr. elevi înv. liceal
Limba croată	2003-2004	71	0	0	0	71
	2004-2005	68	0	0	0	68
	2005-2006	57	0	0	0	57
	2006-2007	57	0	0	0	57
	2007-2008	67	0	0	0	67
Limba turcă	2003-2004	477	138	105	70	164
	2004-2005	220	140	0	0	80
	2005-2006	440	163	0	0	277
	2006-2007	352	171	0	0	181
	2007-2008	314	171	86	0	57

Sursa: Murvai, 2006, 2008

c) învățământ în limba română în cadrul căruia, la cerere, se studiază limba și literatura maternă

	An școlar	Nr. total persoane	Nr. preșcolari	Nr. elevi înv. primar	Nr. elevi înv. gimnazial	Nr. elevi înv. liceal
Limba bulgară	2003-2004	472	0	152	142	178
	2004-2005	540	0	241	299	0
	2005-2006	458	0	133	100	225
	2006-2007	569	0	163	104	302
	2007-2008	688	0	250	413	25
Limba cehă	2003-2004	167	0	46	121	0
	2004-2005	141	0	58	83	0
	2005-2006	153	0	27	126	0
	2006-2007	102	0	0	102	0
	2007-2008	490	0	219	214	57
Limba croată	2003-2004	509	0	245	264	0
	2004-2005	450	0	204	246	0
	2005-2006	449	0	229	220	0
	2006-2007	494	0	223	214	57
	2007-2008	367	0	88	104	175
Limba germană	2003-2004	621	0	300	317	4
	2004-2005	670	0	390	280	0
	2005-2006	541	0	202	336	3
	2006-2007	545	0	205	335	5
	2007-2008	1.606	54	599	773	180
Limba maghiară	2003-2004	681	0	216	455	10
	2004-2005	6.201	0	2.600	2.502	1.099
	2005-2006	2.156	0	824	1.181	151
	2006-2007	2.111	0	820	1.151	140
	2007-2008	5.989	0	2.510	2.481	998
Limba ruso-lipoveană	2003-2004	1.563	0	703	823	37
	2004-2005	1.810	0	892	899	19
	2005-2006	1.538	0	719	765	54
	2006-2007	1.627	0	695	787	145
	2007-2008	3.486	0	2.112	1.374	0
Limba sârbă	2003-2004	656	0	266	390	0
	2004-2005	510	0	261	249	0
	2005-2006	672	0	304	368	0

Raport privind implementarea în România a
Cartei europene a limbilor regionale sau minoritare
Capitolul – Învățământ

	2006-2007	720	0	251	440	29
	2007-2008	164	0	34	87	43
Limba slovacă	2003-2004	167	0	38	90	39
	2004-2005	151	0	92	59	0
	2005-2006	189	0	55	86	48
	2006-2007	155	0	58	57	40
	2007-2008	138	0	11	127	0
	Limba turcă	2003-2004	2.986	0	1.522	1.464
2004-2005		2.802	0	1.580	1.222	0
2005-2006		3.422	0	2.021	1.401	0
2006-2007		3.229	0	1.796	1.258	175
2007-2008		3.603	114	1.196	1.224	1.069
Limba ucraineană	2003-2004	8.182	0	3.350	3.985	847
	2004-2005	7.802	0	3.530	3.899	373
	2005-2006	7.560	0	3.529	3.929	102
	2006-2007	7.560	0	3.529	3.929	102
	2007-2008	9.279	1.869	3.298	3.917	195

Sursa: Murvai, 2006, 2008

În ceea ce privește învățământul universitar, datele disponibile se referă la numărul studenților de diferite naționalități înscriși în învățământul superior public sau privat, în intervalul anilor academici 2003-2008. În tabelul de mai jos redăm evoluția numărului total de studenți aparținând minorităților, precum și evoluția numărului studenților maghiari și germani, pe cele două tipuri de învățământ superior: public și privat.

An academic	Total studenți minorități	Public			Privat		
		total	maghiari	germani	total	maghiari	germani
2003-2004	34.768	28.008	22.714	2.455	6.760	6.091	360
2004-2005	34.807	27.332	22.715	1.832	7.475	6.421	296
2005-2006	39.915	31.363	25.676	1.726	8.552	7.886	266
2006-2007	44.628	33.951	28.452	2.105	10.677	9.633	370
2007-2008	48.691	35.720	29.587	2.236	12.971	11.352	648

Sursa: Murvai, 2006, 2008

2.5. Învățământul în limbile minorităților – constatări desprinse din interviurile realizate cu reprezentanți ai unor inspectorate școlare

În cercetarea de față, o sursă primară de informații despre învățământul în limbile minorităților au constituit-o interviurile cu inspectorii școlari pentru minorități din cadrul Inspectoratului Școlar al Municipiului București (ISMB) și Inspectoratele Școlare Județene (ISJ) din 16 județe: Arad, Bihor, Bistrița-Năsăud, Brăila, Caraș-Severin, Constanța, Covasna, Cluj, Harghita, Hunedoara, Maramureș, Mureș, Satu Mare.

Aspectele principale investigate în cursul interviurilor au fost:

- nivelul de cunoaștere a faptului că România a ratificat Carta europeană a limbilor regionale sau minoritare și a prevederilor Cartei, respectiv ale Legii 282 din 2007;
- situația învățământului în limbile minorităților naționale în cadrul unității administrative (județ);
- pregătirea inițială și continuă a cadrelor didactice care predau în limbile minorităților naționale;
- manualele școlare disponibile în limbile minorităților naționale;
- dotarea bibliotecilor școlare cu fond de carte în limbile minorităților naționale;
- raportarea despre situația învățământului în limbile minorităților;
- relația dintre inspectorul responsabil cu învățământul pentru minorități și Direcția Generală Învățământ în Limbile Minorităților și Relația cu Parlamentul.

În cele ce urmează, vom reda constatările principale pe care le-am desprins pentru fiecare dintre aspectele investigate prin interviuarea reprezentanților inspectoratelor școlare județene.

2.5.1. Nivelul de cunoaștere a Cartei și a legislației românești aferente

Întrebările adresate:

Cunoașteți faptul că România a ratificat Carta europeană a limbilor regionale sau minoritare în octombrie 2007? Dacă da, vi s-a adus la cunoștință acest lucru printr-un comunicat al MECI sau v-ați informat singur(ă)? Cunoașteți în ce alte domenii (în afară de învățământ) are relevanță ratificarea Cartei? În perioadă ulterioară ratificării Cartei au apărut schimbări în învățământul pentru minorități în județul dumneavoastră? Dacă da, care sunt acestea?

Majoritatea reprezentanților ISJ au avut cunoștință despre Carta europeană a limbilor regionale sau minoritare, însă unii au aflat despre existența acesteia, respectiv despre faptul că România a ratificat Carta prin Legea 282 din 2007 în cursul întrevederii cu operatorul de interviu. Dintre cei care cunoșteau Carta, majoritatea s-au informat singuri și doar mai puțin de o treime au declarat că au fost informați de către Ministerul Educației, Cercetării și Inovării despre acest aspect. Cei care au fost informați de către MECI au aflat despre conținutul Cartei, respectiv al legii în cursul unei consfătuiri cu inspectorii școlari. Unii respondenți și-au amintit că

au primit chiar forma tipărită a Cartei. Doar circa o pătrime recunosc că au citit Carta și pot numi câteva domenii în care se aplică prevederile acesteia ca urmare a ratificării sale prin Legea 282 din 2007, restul evitând întrebarea.

În ce privește schimbările în învățământul pentru minorități, acestea în mod evident nu se pot pune pe seama noii legislații. Răspunsul unanim „nu” la întrebarea vizând schimbările apărute ulterior ratificării Cartei întărește constatarea că prevederile Cartei nu aduc aspecte de noutate în privința modului de organizare și desfășurare a învățământului pentru minorități, ci mai degrabă oferă un cadru european de protecție pentru învățământul în limbile minorităților.

2.5.2. Situația învățământului în limbile minorităților naționale în județele reprezentate

Întrebările adresate:

Care este situația învățământului în limba minorităților în județ (școli, elevi, cadre didactice)?

Aveți secție cu predare în limba minorităților în cadrul învățământului special din județ?

Care este tendința predominantă în evoluția numărului de elevi și profesori care învață, respectiv predau în limbile minorităților la dvs. în județ? (creștere, stagnare sau scădere, pe minorități)

Prin adresarea acestei categorii de întrebări nu s-a urmărit obținerea unor informații acurate despre numărul unităților, secțiilor, elevilor și cadrelor didactice, ci mai degrabă percepția inspectorului despre starea învățământului pentru minorități, aprecieri personale cu privire la suficiența sau insuficiența unor aspecte cantitative sau calitative, respectiv despre tendința percepută în evoluția numerică a învățământului în diferitele limbi. În general, răspunsurile primite reflectă extinderea învățământului pentru diferitele minorități în cadrul județului, pe tipuri de învățământ (integral în limba maternă, parțial în limba maternă, în cadrul unor unități cu predare în limba română unde, la cerere, se studiază limba și literatura maternă, precum și istoria și tradițiile minorității), cu exemplificări de unități școlare sau de localități unde anumite aspecte care țin de acest tip de învățământ s-au manifestat mai pregnant.

Una dintre constatările interesante desprinse din răspunsurile interlocutorilor se leagă de învățământul în limba germană. În majoritatea cazurilor unde s-a menționat această limbă s-a remarcat faptul că majoritatea elevilor care beneficiază de învățământ în limba germană de fapt nu sunt etnici germani, ci elevi de alte etnii, care sunt atrași de acest tip de învățământ din două motive: a). limba germană este o limbă de circulație internațională, iar studiind la secția germană se asigură însușirea temeinică a acestei limbi și posibilitatea exploatarei cunoștințelor de limbă în căutarea unui loc de muncă în viitor; b). calitatea procesului de învățământ.

Într-un județ din sud-estul țării, inspectorul pentru minorități a remarcat o situație interesantă relativ la cei care solicită studiul unei limbi „atractive”: limba elenă, care se studiază la cerere și față de care, pe lângă elevii care au această limbă maternă, manifestă interes și elevii de altă etnie. Spre deosebire de cazul limbii elene, limba

rusă – deși limbă de circulație internațională –, din cauze care se pun pe seama istoriei recente, nu manifestă aceeași atracție. S-a menționat faptul că atitudinea majorității față de limba rusă descurajează elevii vorbitori nativi ai acestei limbi de la a solicita învățarea limbii ruse ca limbă maternă.

O constatare evidentă legată de limba romani este creșterea foarte mare a numărului de elevi care solicită studierea acestei limbi, precum și a disciplinei *Istoria și tradițiile romilor*, cuplată cu dificultatea de a asigura resursă umană calificată pentru predarea acestor discipline. Aceeași lipsă a cadrelor didactice calificate se remarcă și în cazul limbilor cehă, greacă și rusă. În unele cazuri (limba greacă, limba turcă, limba polonă, limba cehă), pentru a se suplini lipsa cadrelor didactice, se recurge la invitarea unor profesori din statul-mamă.

Lipsa cadrelor didactice calificate, mai ales la nivel de învățământ preșcolar și primar, este deseori menționată ca o piedică în privința asigurării accesului la învățământ în limba maternă și în cazul minorităților numeric mai bine reprezentate: maghiarii, germanii, ucrainenii.

În ce privește învățământul special, respectiv structurile de sprijin asigurate pentru copiii cu cerințe educative speciale în limba maternă, în majoritatea covârșitoare a județelor aceste servicii educaționale lipsesc. Necesarul de sprijin în aceste cazuri este acoperit bine doar în cazul minorității maghiare (mai ales în județele cu populație majoritară vorbitoare de limba maghiară). În unele cazuri, lipsa cadrelor vorbitoare de limbă maternă este suplinită de cadre didactice care vorbesc limba minoritară la nivel satisfăcător pentru a putea comunica cu elevii care solicită acest tip de sprijin.

Tendința predominantă în evoluția numărului de elevi și profesori care învață, respectiv predau în limbile minorităților este percepută, per ansamblu, ca fiind de stagnare (în majoritatea cazurilor se menține același număr de unități sau secții) sau descreștere (se reduce numărul unităților prin comasare și/sau scade numărul elevilor pe clasă), însă sunt invocate în principal motive de ordin demografic, cuplate în unele cazuri cu lipsa de interes a părinților față de învățământul în limba maternă (în cazul limbii ucrainene și ruse în unele județe). În cazul minorității maghiare s-a menționat faptul că după o perioadă de scădere treptată a numărului de elevi, se poate anticipa o revigorare, datorită faptului că la nivel preșcolar a început să crească numărul de copii înscriși. O tendință de creștere s-a remarcat în cazul limbilor germană, bulgară, turcă și romani.

2.5.3. Pregătirea inițială și continuă a cadrelor didactice care predau în limbile minorităților

Întrebările adresate:

Care sunt posibilitățile de pregătire de specialitate pentru cadre didactice care predau în limba minorităților (pregătire inițială și continuă; pregătire în limba minorității, în limba română)?

În ce limbă susțin examenele de definitivat / grad II / grad I cadrele didactice care predau în limbile minorităților?

La nivel de județ, considerați că puteți asigura formarea continuă a cadrelor didactice care predau în limbile minorităților în limbile respective sau doar în limba română?

Din câte știți, există furnizori de formare continuă (universități, Case ale Corpului Didactic, organizații neguvernamentale) care au în oferta de formare continuă cursuri în limbile minorităților?

În privința pregătirii inițiale a cadrelor didactice s-au menționat câteva instituții de învățământ superior (Universitatea București, Universitatea Babeș-Bolyai Cluj-Napoca, Universitatea Ovidius Constanța, Universitatea Al. I. Cuza Iași, Universitatea Ștefan cel Mare Suceava, Universitatea Sapiientia Miercurea Ciuc și Tg. Mureș), respectiv licee sau colegii pedagogice (secții ale unor universități). Mai ales în cazul minorităților lingvistice numeric inferioare pregătirea profesorilor se asigură în limba română; există așteptarea ca însușirea termenilor de specialitate să se realizeze într-o abordare autodidactă sau prin sesiuni de formare continuă organizate în/sau de către statul-mamă (cazul slovacilor, al cehilor, al turcilor, al rușilor, al ucrainenilor).

În ce privește formarea continuă, oferta instituțiilor publice de învățământ furnizoare de astfel de servicii educaționale este variată. Universitățile menționate mai sus oferă și cursuri de formare continuă în limbi minoritare, însă solicitarea potențialilor beneficiari nu este întotdeauna de a parcurge un program de formare continuă în limba maternă. Un caz interesant care s-a menționat a fost cel al unor cursuri de învățământ deschis la distanță oferit de o universitate dintr-o țară vecină pentru persoane interesate dintr-un județ de graniță care au întâmpinat mai puțină deschidere din partea unor instituții publice din România, furnizori de formare continuă.

La întrebarea referitoare la asigurarea posibilității de formare continuă în limba minorităților în cele 17 județe, s-au primit nouă răspunsuri afirmative și patru răspunsuri negative, restul declarând că parțial se poate acoperi nevoia de formare continuă în limbile minorităților, iar parțial aceasta se realizează în limba română. Pentru cadrele didactice de limbă germană s-a menționat frecvent Centrul de Formare Continuă în Limba Germană de la Mediaș, iar la cele de limba maghiară Uniunea Cadrelor Didactice Maghiare, ca furnizori de programe de perfecționare.

Examenle de obținere a definitivatului în învățământ, respectiv a gradelor didactice II și I se pot susține și, de regulă, se susțin în limba maternă (limba folosită pentru predare, mai ales în cazul limbilor folosite pentru predare integrală în limba maternă). Intervine evident opțiunea cadrului didactic pentru limba română sau limba

maternă. Dacă este necesar, se asigură traducerea din limba minoritară în limba română. De regulă, aceste examene se susțin la aceleași instituții de învățământ superior unde candidatul a absolvit programul de formare inițială.

2.5.4. Manualele școlare disponibile în limbile minorităților naționale

Întrebările adresate:

Care este situația manualelor pentru învățământul în limbile minorităților? Unde sunt realizate manuale care se folosesc pentru predarea cursurilor/materiilor în limbile minorităților naționale? (în țară; în străinătate) Există manuale alternative în limbile minorităților?

Asigurarea necesarului de manuale școlare gratuite pe durata parcurgerii învățământului obligatoriu (până în clasa a X-a) este o formă de sprijin acordată beneficiarilor serviciilor educaționale de către stat. În ceea ce privește asigurarea manualelor pentru învățământul în limbile minorităților naționale, constatarea desprinsă din interviurile realizate cu inspectorii școlari responsabili cu învățământul în limbile minorităților este că mărimea numerică a grupului de elevi vorbitori ai limbii minoritare este direct proporțională cu gradul de acoperire a nevoii de manuale. Astfel, dacă până în anul școlar 2003-2004 manualele se scriau în limba română, parcurgeau procesul de aprobare de către ministerul educației și, la cerere, se traduceau în limbile minorităților care beneficiază de învățământ integral sau parțial în limba maternă, cauzând astfel un decalaj substanțial în apariția versiunii în limba în care s-au tradus, începând din anul școlar 2003-2004, pentru minoritățile numeric mai bine reprezentate în sistemul de învățământ (maghiarii, germanii), unele manuale se scriu direct în limba maternă, scurtând astfel timpul scurs între conceperea manualului și ajungerea sa la destinație, precum și evitând inadvertențele de limbaj care apăreau din cauza traducerilor. În cazul în care manualele se traduc, se întâmpină însă o serie de dificultăți în privința calității traducerilor (traducerea fiind responsabilitatea editurilor). Un alt aspect care – în cazul traducerilor – întârzie apariția versiunii în limbile minoritare este cel al schimbărilor care trebuie efectuate la manuale datorită revizuirii frecvente a programelor școlare.

În cazurile minorităților lingvistice cu efective mai reduse de elevi, deseori se recurge la utilizarea unor manuale primite din statele-mamă care se folosesc ca auxiliare didactice în sistemul de învățământ din România. Un caz aparte este semnalat în cazul limbi ucrainene, unde nu s-au scris manuale în această limbă, iar elevii învățau din manuale editate înainte de 1990, retipărite. Acest aspect reprezintă o preocupare semnalată de toate inspectoratele școlare afectate.

Manualele alternative există doar pentru minoritățile lingvistice mai bine reprezentate în sistemul de învățământ (maghiară și germană), aspect explicat prin implicațiile financiare asociate cu tirajul mic în cazul dorinței de a asigura mai multe variante de manuale pentru același an de studiu la aceeași disciplină.

2.5.5. Dotarea bibliotecilor școlare cu fond de carte în limbile minorităților naționale

Întrebările adresate:

Bibliotecile din școlile unde există predare în limbile minorităților au fond de carte în limba minorităților respective? Care este situația fondului de cărți în aceste limbi? (nr, cu intrare în ce an, donații sau achiziții, dacă donații de la cine?) Cine are sarcina de a achiziționa cărți în limbile pentru predare în limbile minorităților?

În ultimii trei ani școlari Ministerul Educației, Cercetării și Inovării a asigurat fonduri alocate exclusiv pentru cumpărarea de cărți. Decizia de a achiziționa cărți în limba minorităților lingvistice este a conducerii școlii. Accesul la bibliotecile școlare dotate cu fond de carte nouă sau relativ nouă este mai dificil în cazul școlilor mici, doar cu clasele I-IV din sate (așa-numitele structuri ale unor școli din centrul de comună).

Între cazurile de bune practici în ceea ce privește bibliotecile școlare trebuie să menționăm faptul că în anumite școli unde direcțiunea și inspectoratul școlar au dorit să încurajeze activ utilizarea bibliotecii de către toți elevii, chiar și de către minoritățile lingvistice relativ mici din punct de vedere numeric, între criteriile de angajare a bibliotecarului școlar s-a inclus cunoașterea limbii minorității lingvistice din școala respectivă.

Donațiile de cărți provin de la ambasadele țărilor-mamă sau de la organizații ale minorităților, precum și de la persoane private. În privința minorităților turce și tătare, singura sursă de intrări noi în limbile acestor minorități în fondul de carte al bibliotecile școlare este consulatul.

2.5.6. Raportarea despre situația învățământului în limbile minorităților

Întrebări adresate:

Cui raportați despre numărul elevilor și cadrelor didactice care învață, respectiv predau în limbile minorităților și cât de frecvent? Apar astfel de informații în rapoartele publice ale ISJ?

Din răspunsurile oferite de interlocutori se desprind constatarea că MECI prin Direcția Generală Învățământ în Limbile Minorităților solicită periodic (semestrial și anual) inspectoratelor să raporteze despre situația învățământului în limbile minorităților. Alte foruri care solicită astfel de rapoarte sunt consiliile județene, instituția prefectului, consiliile locale, direcția județeană de statistică și alte instituții deconcentrate. În ce privește rapoartele generale anuale ale inspectoratelor școlare, situația nu este aceeași în fiecare județ: în unele județe rapoartele ISJ includ informații sau un capitol despre învățământul în limbile minorităților (mai ales în cazul minorităților numeric mai bine reprezentate), în altele nu există astfel de informații.

În unele cazuri (mai ales la minoritățile mai mici) s-au oferit rapoarte conținând date și informații despre situația învățământului în limbile unor minorități lingvistice și la solicitarea serviciilor consulare ale statelor-mamă.

2.5.7. Relația dintre inspectorul responsabil cu învățământul pentru minorități și Direcția Generală Învățământ în Limbile Minorităților și Relația cu Parlamentul

Întrebări adresate:

Cum caracterizați relația de comunicare dintre inspectorii din MECI care răspund de învățământul pentru diferitele minorități și inspectorii școlari județeni (pentru învățământul în limba minorităților)? Cunoașteți personal inspectorul din MECI? Cât de frecvent comunicați? În ce modalitate (telefon, Internet, față în față)? Ce influență are caracterul relației de comunicare cu inspectorul din MECI asupra gradului dvs. de informare în ce privește noile prevederi în domeniul învățământului pentru / în limbile minorităților?

Relația de comunicare dintre MECI și inspectorii care răspund de învățământul în limbile minorităților este caracterizată de către toți respondenții ca fiind foarte bună, colegială și directă. Inspectorii din județe cunosc persoanele din minister, cu care comunică frecvent atât prin mijloace de comunicare la distanță (telefon, fax, poștă electronică), cât și în întâlniri față în față. Marea majoritate a dificultăților întâmpinate în județe în domeniul învățământului pentru minorități sunt rezolvate prompt grație calității relațiilor de comunicare. În aceste condiții, necunoașterea suficient de amănunțită a prevederilor Cartei se poate pune doar pe seama faptului că aceasta nu a adus nici un element de noutate din punct de vedere practic în organizarea și desfășurarea învățământului în limbile minorităților.

2.6. Învățământul în limbile minorităților – Perspectiva reprezentanților ONG-urilor minorităților naționale

O altă sursă primară de informații despre învățământul în limbile minorităților au constituit-o interviurile cu reprezentanții unor organizații neguvernamentale ale minorităților. Aceste ONG-uri au fost:

- Uniunea Democrată a Slovacilor și Cehilor din România, Nădlac
- Comunitatea Rușilor Lipoveni din România, București
- Uniunea Ucrainenilor din România, București
- Uniunea Croaților din România, Carașova
- Uniunea Democrată Turcă din România, Constanța
- Uniunea Democrată a Tătarilor Musulmani din România, Constanța
- Forumul Democrat al Germanilor din România
- Uniunea Bulgarilor din Banat – România, Timișoara
- Uniunea Sârbilor din România, Timișoara

Aspectele principale investigate în cursul interviurilor au fost:

- politicile educaționale promovate de organizație, precum și proiectele sau programele de implementare a acestor politici;
- comunicarea, pe tema învățământului în limba maternă, între ONG-uri și grupurile pe care le reprezintă;
- relația cu inspectoratele școlare, mai ales cu inspectorul responsabil cu învățământul în limbile minorităților;
- legătura cu cadrele didactice care predau în limba minorității reprezentate;
- percepțiile despre evoluția învățământului în limbile minorităților, inclusiv evoluția numărului de elevi și profesori care învață și predau în limba minorității reprezentate;
- rolul asumat în sprijinirea pregătirii cadrelor didactice;
- legătura cu bibliotecile școlare;
- percepția despre situația manualelor din care se studiază în limba minorității reprezentate;
- cunoștințe despre Carta europeană a limbilor regionale sau minoritare.

În cele de mai jos, sintetizăm constatările desprinse din interviurile realizate cu reprezentanții celor nouă ONG-uri pe marginea fiecărui aspect investigat.

2.6.1. Politici și practici educaționale promovate de ONG

Întrebările adresate:

Ce politici educaționale pentru minoritățile naționale promovează sau susține organizația dumneavoastră? Ce faceți, concret (proiecte, activități etc), pentru a susține aceste politici? Aveți personal specializat care se ocupă de aceste proiecte, activități sau politici educaționale? Există persoane cu pregătire pedagogică în organizația dumneavoastră?

Menținerea unităților de învățământ și a claselor unde se predă limba, precum și asigurarea accesului la educație de calitate în limba maternă în vederea păstrării identității lingvistice pare să fie preocuparea comună a ONG-urilor cu care s-a discutat. În acest scop, se inițiază o gamă largă de acțiuni, de la sprijinirea îmbunătățirii infrastructurii (reparații) și a mijloacelor de învățământ (dotări) în școlile unde învață elevii minorităților reprezentate până la sprijinirea organizării de evenimente atât pentru elevi (olimpiade, tabere, serbări, concursuri etc.), cât și pentru cadre didactice (consfătuiri, conferințe, evenimente de dezvoltare profesională), inclusiv sprijinirea formării inițiale prin facilitarea relațiilor cu instituții sau organizații din țara-mamă și acordarea de burse de studiu. Mai multe ONG-uri facilitează diseminarea unor practici pozitive transferate din statul-mamă sub forma promovării unor demersuri de predare-învățare și a unor materiale auxiliare importate.

O politică pe care o putem desprinde mai ales din partea ONG-urilor care reprezintă minorități lingvistice numeric inferioare (bulgarii, croații, sârbii, turcii) este promovarea învățământului bilingv.

2.6.2. Comunicarea despre învățământ cu grupul reprezentat

Întrebările adresate:

Membrii minorității pe care o reprezentați apelează la dumneavoastră în legătură cu efectuarea studiilor în limba maternă? Dacă da, cât de frecvent? Ce îi sfătuiți?

Comunicarea cu membrii organizațiilor sau cu persoanele reprezentate de organizație despre efectuarea studiilor în limba maternă este mai frecventă în cazul minorităților care învață limba maternă la cerere. În aceste cazuri, membrii comunității lingvistice respective apelează la ONG pentru sprijin în redactarea cererilor. Un alt caz identificat este cel de solicitare de sprijin din partea ONG-urilor pentru efectuarea studiilor în țara-mamă. Rolul asumat de către unele ONG-uri este și acela de a încuraja părinții să solicite învățământ în limba maternă. În unele situații, părinții sunt nevoiți să accepte că, în ciuda programului școlar încărcat, este spre beneficiul comunității ca elevii să petreacă un anumit număr de ore în plus la școală pentru a studia limba maternă.

2.6.3. Relația dintre ONG-uri și inspectoratele școlare județene

Întrebările adresate:

Aveți legături cu Inspectoratele Școlare Județene, mai ales cu inspectorii care se ocupă de minorități? Dacă da, în ce sens exploatați aceste legături? Sunteți consultat(ă) în anumite decizii pe care le ia inspectoratul școlar în privința învățământului în limbile minorităților?

În unele cazuri, inspectorii care răspund de învățământul în limbile minorităților sunt membri ai unor ONG-uri ale minorității pe care o reprezintă. În aceste situații, comunicarea dintre ONG și ISJ este foarte bună. Există însă câteva excepții: unii reprezentanți ai minorităților lingvistice au nemulțumiri clare legate de activitatea unor ISJ-uri datorate faptului că în rapoartele ISJ nu apar informații despre învățământul în limba minoritară respectivă sau că ISJ nu dă curs solicitării ONG de a sprijini promovarea învățământului în limba maternă respectivă. Această situație apare mai ales în cazul comunităților lingvistice care nu sunt reprezentate în structurile ISJ și au o relație relativ tensionată cu minoritatea lingvistică reprezentantă direct la ISJ.

ONG-urile sunt uneori consultate înainte de luarea deciziilor care afectează învățământul în limba maternă. Exemplele de bună practică în acest sens sunt cazurile în care deciziile de comasare a școlilor în care se predă limba maternă au fost luate prin consultare cu reprezentanții ONG-urilor.

În schimb, în cazurile în care comunicarea între ISJ sau MECI, pe de o parte, și ONG pe de altă parte lasă de dorit, apar situații de confuzie de exemplu în privința repartizării unor materiale didactice sau chiar manuale (în loc să ajungă într-o regiune/județ unde este nevoie de ele, ajung în altă parte unde nu au fost solicitate).

2.6.4. Relația dintre ONG-uri și cadrele didactice care predau în limba minorității

Întrebările adresate:

Aveți legături cu cadrele didactice care predau în limba minorității? Ce fel de legătură? Vă solicitați sprijinul? În ce sens? Dumneavoastră le solicitați sprijinul? În ce sens?

În cadrul unui număr mare de ONG-uri persoanele cele mai active sunt cadre didactice. Există comisii pentru învățământ în ONG-urile mai puternice, iar membrii acestor comisii sunt de regulă cadre didactice care predau în instituțiile de învățământ de vârf ale minorității respective. Comunicarea este mai bună cu acele cadre didactice care se află în aceeași localitate unde este sediul sau punctul de lucru al ONG-ului și mai puțin intensă cu celelalte. ONG-urile care sprijină sau au un rol de lider în organizarea unor evenimente de dezvoltare profesională pentru cadrele didactice au ocazii mai numeroase de a comunica direct cu mai multe cadre didactice care predau (în) limba minorității reprezentate.

2.6.5. Percepția ONG-urilor despre evoluția învățământului în limbile minorităților

Întrebările adresate:

Care este tendința predominantă în evoluția numărului de elevi și profesori care învață și predau în limba dvs? Cunoașteți numărul de școli / secții / clase unde se studiază (în) limba (minorității)? Dar numărul de elevi care studiază (în) limba (minorității) în județ / țară? Dar numărul de cadre didactice care predau (în) limba (minorității)? De unde vă informați despre aceste aspecte? Cunoașteți unități de învățământ superior din România unde se predă (în) limba dumneavoastră? Aveți legături cu aceste unități de învățământ superior? Puteți să detaliați în ce constau aceste legături? Unde (la ce unitate de învățământ superior) se pregătesc cadrele didactice care predau în limba (minorității) dumneavoastră?

Majoritatea absolută a reprezentanților ONG-urilor investigate percep tendința de scădere a numărului de elevi și cadre didactice implicați în învățământul în limba minorității lor. Fenomenul se explică prin tendința demografică generală de scădere a populației (scăderea natalității și emigrarea), dar și prin decizia unor părinți de a opta pentru educația în limba română a copiilor „ca să le fie mai ușor în viață” (reprezentant ONG). ONG-urile care reprezintă turcii și tătarii percep o creștere numerică a celor care doresc să studieze limba maternă, mai ales în mediul rural.

ONG-urile obțin informații despre numărul elevilor și al cadrelor didactice de la ISJ-uri sau direct de la școli. De regulă se cunoaște destul de precis (comparativ cu statisticile oferite de MECI) evoluția numerică.

În general, reprezentanții ONG-urilor menționează aceleași instituții de învățământ superior pe care le-au enumerat reprezentanții ISJ sau care apar în documentele publicate de MECI. Unele organizații – care vorbesc la timpul trecut despre secții

care au existat la diverse instituții de învățământ public unde se pregăteau cadre didactice pentru învățământul în limba lor maternă – sunt foarte inventive în încercarea de a suplini lipsa posibilității de formare în țară prin recurgerea la facilitarea accesului celor interesați la instituții de învățământ de peste hotare prin intermediul sistemelor de învățământ la distanță oferite de țara-mamă. Pe lângă asta, sunt menționate și legăturile directe întreținute cu instituții de învățământ superior din țara-mamă, care sprijină formarea inițială sau continuă a cadrelor didactice care predau (în) limba maternă.

2.6.6. Rolul asumat de ONG-uri în sprijinirea pregătirii cadrelor didactice

Întrebările adresate:

Aveți un rol în formarea continuă a cadrelor didactice care predau (în) limba dvs? Colaborați cu vreo instituție publică în acest sens? Aveți preocupări în sensul educației adulților care aparțin de minoritatea pe care o reprezentați? De exemplu, organizați diferite cursuri, seminarii ș.a.m.d. pentru adulții din comunitatea pe care o reprezentați? În ce limbă? Ce fel de cursuri?

Unele ONG-uri menționează faptul că sprijină organizarea și derularea consfătuirilor cadrelor didactice, precum și facilitarea accesului cadrelor didactice la programe de formare în țara-mamă, sau la programe de formare susținute de lectori din țara-mamă, însă adaugă că aceste evenimente de dezvoltare profesională nu sunt recunoscute sau atestate de MECI și, ca urmare, profesorii care participă la ele nu acumulează credite profesionale transferabile ca recunoaștere a valorii acestor evenimente. Unele ONG-uri pun la dispoziția cadrelor didactice logistica de care dispun pentru a-și desfășura activitățile de perfecționare la sediul ONG-ului.

Un rol important este atribuit de către cei preocupați de formarea cadrelor didactice care predau în limba germană Centrului de Formare Continuă de la Mediaș, care este subordonat MECI, dar a fost înființat la inițiativa unui ONG.

Numeroase ONG-uri au încheiat protocoale de colaborare cu ambasadele statelor-mamă, precum și cu instituții de formare inițială sau continuă din România și din țara-mamă, în baza cărora organizează schimburi de experiență, derulează proiecte educaționale pentru tineret, pentru adulți (spre exemplificare, se menționează o conferință pentru agricultori organizată de Societatea de Formare și Consiliere Nădlac, organizată spre beneficiul locuitorilor zonei care se ocupă de creșterea porumbului; conferința s-a derulat în limba slovacă). În același sens, se exemplifică interesul manifestat pentru educația adulților prin facilitarea accesului acestora la biblioteci ale comunității, prin implicarea lor în diverse evenimente culturale.

2.6.7. Legătura dintre ONG-uri și bibliotecile școlare

Întrebările adresate:

Aveți legături cu bibliotecile școlare din școlile unde se studiază (în) limba dvs? Le oferiți donații de cărți? Dacă da, de unde le primiți / procurați? Aveți legături cu edituri din România sau din afara țării care vă furnizează publicații în limba maternă?

Majoritatea ONG-urilor donează cărți sau transmit donații primite la rândul lor pentru bibliotecile școlare, acordă premii în cărți elevilor participanți la diferite competiții sau manifestări culturale, precum și acordă donații în cărți cadrelor didactice care predau în limba maternă. Unele centre urbane sunt avantajate prin faptul că există acces mai facil (fără adaos comercial) la publicații în limba maternă, inclusiv prin concursul ONG-ului reprezentativ. Un reprezentant ONG, care se plânge de distrugerea fondului de carte în biblioteca școlară, menționează inițiativa ONG-ului de a reface biblioteca în sediul propriu. Unele ONG-uri editează anual cărți în limba maternă.

2.6.8. Percepția ONG-urilor în privința manualelor din care se studiază (în) limba maternă

Întrebările adresate:

Ce știți despre manualele școlare în limba dvs? Sunt ele în număr suficient pentru elevi? Există posibilitatea de a alege manualul sau există un singur set de manuale?

Multe ONG-uri nu au o părere foarte bună despre manualele școlare, invocând lipsa lor și calitatea mai slabă decât cea a materialelor didactice primite sau aduse din țara-mamă. Se remarcă sprijinul oferit de ONG-uri în vederea traducerii unor manuale din limba română în limba maternă. Se menționează faptul că ONG-urile sunt de regulă mulțumite dacă există un set de manuale (chiar și traduse) în limba maternă și nu consideră că elevii sau profesorii din comunitatea lor au nevoie de manuale alternative, deoarece „financiar ar fi o aberație” (reprezentant ONG). Unii menționează numărul insuficient de manuale sau întârzierea destul de mare în primirea lor de către școli și implicit elevi.

2.6.9. Cunoașterea prevederile Cartei care au relevanță pentru grupul minoritar reprezentat

Întrebările adresate:

Aveți cunoștință despre faptul că România a ratificat Carta europeană a limbilor regionale sau minoritare? Cum ați aflat despre acest lucru? Ce relevanță are acest lucru pentru minoritatea dvs/ pentru organizația dumneavoastră?

Toți reprezentanții ONG-urilor cunosc faptul că România a ratificat Carta europeană a limbilor regionale sau minoritare și mulți dintre cei intervievați menționează că au participat la negocierile cu DRI în procesul de pregătire a ratificării. Unii au aflat despre Cartă printr-un comunicat oficial al DRI, iar alții doar din presă.

În ce privește relevanța ratificării Cartei, părerile sunt împărțite. Unii consideră că este inutilă asigurarea cadrului legal dacă părinții optează să nu aleagă învățământul în limba maternă pentru copiii lor; alții sunt de părere că este un lucru pozitiv că „cerințele noastre au devenit lege” (reprezentant ONG), însă remarcă un ușor dezinteres din partea autorităților române în ce privește aplicarea prevederilor și și-ar dori mai mult sprijin din partea acestora – atât din punct de vedere financiar, cât și moral. Un reprezentant ONG care a participat la o conferință de popularizare a Cartei a remarcat: „[...] consider că această Cartă este una dintre marile realizări ale civilizației europene.” Un alt reprezentant ONG este de părere că [Carta] „consfințește drepturile câștigate de comunitatea noastră.” Însă avantajele de ordin practic menționate ce decurg din ratificarea Cartei de regulă privesc alte domenii de aplicare a Cartei, nu învățământul.

Concluzii

Pe baza studierii documentelor și a interviurilor realizate cu inspectorii pentru învățământul minorităților din cadrul inspectoratelor școlare județene, precum și cu reprezentanții unor organizații neguvernamentale ale minorităților se pot concluziona următoarele:

- a) Carta europeană a limbilor minoritare sau regionale este cunoscută relativ bine și apreciată de către grupurile investigate. Reprezentanții ONG-urilor minorităților naționale sunt mult mai informați în legătură cu ratificarea Cartei decât reprezentanții ISJ intervievați (inspectorii responsabili cu învățământul în limbile minorităților).
- b) Cu toate că în domeniul învățământului din România ratificarea Cartei nu aduce nici o noutate de ordin practic, se apreciază faptul că, grație protecției oferite de Cartă, învățământul în limbile minorităților se va putea cel puțin menține sau dezvolta în condiții propice.
- c) În unele cazuri, se remarcă o scădere a interesului potențialilor beneficiari ai învățământului în limbile minorităților față de studiul în limba maternă. În alte cazuri, lipsa cadrelor didactice calificate descurajează părinții care ar opta pentru învățământ în limba maternă pentru copiii lor.
- d) Atât formarea inițială, cât și cea continuă a cadrelor didactice în limba maternă deseori se rezolvă prin apel la instituții sau resurse umane din afara țării.
- e) Manualele școlare nu sunt întotdeauna asigurate la timpul oportun, în număr suficient sau la nivelul calitativ așteptat. Sprijinul statelor-mamă este binevenit în acest sens, chiar dacă manualele din alte țări sunt folosite doar ca material

didactic auxiliar în România, din cauza unor nepotriviri între programele de studiu din cele două țări.

- f) Bibliotecile școlare depind în privința achizițiilor de fond de carte de oferta pieței românești. Aceasta reușește să acopere în mică măsură necesarul de bibliografie școlară. Donațiile din partea diferitelor instituții sunt binevenite.
- g) Școlile, respectiv inspectoratele școlare județene colectează și pun la dispoziția celor interesați date relevante despre învățământul în limbile minorităților. Raportarea spre diverse foruri (Direcția Județeană de Statistică, MECI, consiliile județene sau locale etc.) se face cel puțin o dată pe an, dar mai frecvent semestrial. În mod oficial, nu se colectează date despre învățământul în limbile minorităților la nivel universitar, respectiv cu privire la *liniile de studiu* cu altă limbă de predare decât cea oficială.
- h) Relația dintre diverșii actori implicați în sprijinirea învățământului în limbile minorităților este – în majoritatea cazurilor – foarte bună. Cu toate acestea, absența unor relații directe de comunicare între persoanele cu răspundere în gestionarea învățământului în limbile minorităților și reprezentanții organizațiilor minorităților beneficiare poate întârzia rezolvarea unor solicitări importante din parte organizațiilor neguvernamentale.

Recomandări

În baza constatărilor și a concluziilor formulate mai sus, considerăm oportună formularea unor recomandări:

- **Comunicarea despre noutățile din domeniul legislației care influențează câtuși de puțin învățământul în limbile minorităților** trebuie să se realizeze atât în scris, prin transmiterea unor înștiințări oficiale din partea MECI către ISJ, respectiv din partea ISJ către școli, cât și prin intermediul unor ședințe speciale în care să se discute relevanța noii legislații pentru domeniul învățământului.
- Se recomandă **o atitudine pro-activă din partea instituțiilor publice cu răspunderi în domeniul învățământului în limbile minorităților** în sensul promovării posibilității de a studia (în) limba maternă. Realizarea unor afișe sau alte materiale informative care să fie disponibile în spații relevante (instituții publice și altele decât școlile) ar putea spori eficiența unor astfel de strategii.
- Mesajele din partea instituțiilor cheie în domeniul organizării și desfășurării învățământului în limbile minorităților trebuie **să comunice constant aprecierea bogăției lingvistice**. Este nevoie să se combată percepția că învățământul în limbile minorităților reprezintă un efort inutil.

- ✚ Trebuie **identificate atent și combătute manifestările de descurajare a folosirii sau învățării unor limbi**, prin valorizarea cât mai frecventă a acestora în evenimente cu participare largă, inclusiv din rândul conducătorilor instituțiilor de învățământ. Trebuie promovate în acest sens exemplele de bună practică ale unor inspectorate județene cu experiențe pozitive în astfel de demersuri.
- ✚ Trebuie asigurată **reprezentarea tuturor minorităților lingvistice, indiferent de mărimea lor, în structurile de conducere ale instituțiilor de învățământ**. Considerarea tuturor minorităților lingvistice ca aparținând aceleiași categorii, *de minoritate*, și ca urmare desemnarea unui membru al *unei* minorități pentru a se ocupa de învățământul în *toate* limbile minorităților nu garantează sentimentul că toate minoritățile lingvistice se vor simți egal reprezentate în foruri de conducere.
- ✚ În absența unor programe relevante de perfecționare sau formare continuă pentru cadrele didactice care predau în limbile minorităților (mai ales în cazul celor mai puțin semnificative numeric), **trebuie identificate modalități de recunoaștere a parcurgerii unor stagii de formare continuă în statul-mamă** inclusiv prin alocarea de credite profesionale transferabile pentru parcurgerea cu succes a unor astfel de stadii de dezvoltare profesională. În paralel, trebuie elaborate măsuri active de încurajare a ofertării unor programe de formare în limbile minorităților naționale.
- ✚ Sunt necesare **măsuri active de încurajare a potențialilor autori de manuale în limbile minorităților naționale, mai ales în cazul minorităților mici**. Statul ar trebui să subvenționeze producerea acestor manuale pentru a evita cazurile în care tirajul mic este descurajant pentru editurile din domeniu.
- ✚ Pe lângă informațiile despre apartenența etnică a studenților din învățământul superior (date care se colectează în prezent), este recomandabilă **colectarea și publicarea de date relevante și despre învățământul superior în limbile minorităților la alte secții decât cele consacrate studierii limbilor** (avem în vedere aici populația de studenți la *linii de studiu* în limbi ale minorităților, unde predarea se face într-o limbă a unei minorități lingvistice).

Bibliografie

1. *** Carta europeană a limbilor regionale sau minoritare
2. *** Constituția României http://legislatie.resurse-pentru-democratie.org/const_2003.php
3. *** Hearing with the Language Policy Division (DG IV – Council of Europe). The Committee of Experts' Interpretation and evaluation practice concerning the implementation of Articles on Education of the European Charter for Regional or Minority Languages, Strasbourg, 5 October 2005
4. *** Lege nr. 282 din 24 octombrie 2007 pentru ratificarea Cartei europene a limbilor regionale sau minoritare, adoptată la Strasbourg la 5 noiembrie 1992
5. *** Legea învățământului nr. 84 din 1995, republicată <http://administratesite.edu.ro/index.php/legaldocs/562>
6. *** <http://www.recensamant.ro/>, accesat la 05.07.2009
7. *** Strategie privind educația timpurie, disponibilă la <http://www.edu.ro/index.php/articles/3968>, accesat la 12.07.2009
8. Marga, A. (2008). *Studiile în română, în maghiară, în germană la Universitatea Babeș-Bolyai*, Cuvânt la ceremonia absolvirii de către studenții liniei de studii în limba maghiară de la Universitatea Babeș-Bolyai, 22 iunie 2008, disponibil la http://www.ubbcluj.ro/news/presa/view_presa.php?lang=&id=105, accesat la 12.07.2009
9. Murvai, L. (coord.) (2006). *Panorama învățământului pentru minoritățile naționale din România în perioada 2003-2006*, Editura CNI Coresi, București
10. Murvai, L. (coord.) (2008). *Învățământul pentru comunitățile lingvistice din România în anii școlari 2006-2007 și 2007-2008*, Proiect on Ethnic Relations, București